

Справа «Ґефґен проти Німеччини» (“Gäfgen v. Germany” 22978/05)

1

Ключовий висновок: погроза поліції застосувати силу до підозрюваного у викраденні дитини вважається жорстоким поведінням, однак вона не вплинула на реалізацію його права на справедливий суд.

У рішенні, ухваленому 1 червня 2010 року у справі «Ґефґен проти Німеччини», Суд постановив, що:

- мало місце порушення ст. 3 (заборона катування) Конвенції;
- не було порушено ст. 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Обставини справи

Заявник, Магнус Ґефґен, громадянин Німеччини, народився у 1975 році. На час розгляду справи він перебував у в'язниці м. Швальмштадт (Німеччина).

Справа стосувалася викрадення та вбивства заявником Дж. – одинадцятирічного знайомого йому хлопця, сина місцевих банкірів.

27 вересня 2002 року п. Ґефґен, заманивши Дж. до себе у квартиру, задушив його. Пізніше заявник надіслав батькам Дж. листа, в якому йшлося про те, що якщо вони хочуть знову побачити свою дитину живою, потрібно заплатити 1 млн. євро викупу. Тіло Дж. він заховав під пірсом на озері, котре знаходиться недалеко від Франкфурта-на-Майні. 30 вересня 2002 року близько першої години ночі п. Ґефґен забрав залишений на трамвайній станції викуп. Поліція його вистежила і кількома годинами пізніше заарештувала.

1 жовтня 2002 року офіцер поліції, котрий допитував п. Ґефґена, керуючись інструкціями заступника начальника поліції м. Франкфурта, щоби дізнатися, де той переховує хлопця, погрожував заявникові застосувати до нього фізичну силу. Працівники поліції були переконані у необхідності вдатися до такої погрози, оскільки вважали, що з огляду на голод та холод, життю Дж. загрожувала небезпека. Повірівши погрозам, заявник повідомив поліції про місцезнаходження тіла хлопця. Отримавши цю інформацію, представники поліції разом із п. Ґефґеном подалися до озера, де знайшли сліди шин автомобіля п. Ґефґена та тіло хлопця.

На початку досудового розслідування відповідної кримінальної справи регіональний суд у м. Франкфурт-на-Майні вирішив, що отримане під час допиту зізнання заявника не може бути використане у суді як доказ, оскільки воно було здійснене під дією примусу (що суперечить ст. 136а Кримінально-процесуального кодексу Німеччини та ст. 3 Конвенції). Проте суд визнав допустимими інші докази (сліди шин

¹ Повний текст рішення див. на сайті www.echr.coe.int

автомобіля, висновок експертизи тіла вбитого тощо), отримані на основі заяв, зроблених під час зізнання.

28 липня 2003 року п. Гефгена було визнано винним у викраденні та вбивстві й засуджено до довічного позбавлення волі. Незважаючи на те, що на початку судового розгляду йому було повідомлено про право мовчати і про те, що його попередні заяви не можуть бути використані як докази проти нього, заявник знову зізнався у викраденні та вбивстві Дж. Ці його останні зізнання склали основу висновків суду про обставини злочину. Вони підтверджувалися доказами, отриманими завдяки першому вимушеному зізнанню, а саме: висновком судмедексперта за результатами проведеного розтину, слідами шин автомобіля біля озера та іншими доказами, зібраними під час стеження за п. Гефгеном після отримання ним викупу.

У травні 2004 року заявник, посилаючись на норми права, які, на його думку, не були дотримані, подав апеляцію до Федерального суду справедливості Німеччини (англ. – Federal Court of Justice of Germany; нім. – Bundesgerichtshof, BGH). Одночасно він подав скаргу до Федерального конституційного суду, котрий, однак, рішенням від 14 грудня 2004 року залишив її без розгляду. Також останній суд підтримав рішення суду нижчої інстанції, проте визнав погрозу завдання болю з метою отримати зізнання таким засобом ведення розслідування, котрий заборонений національним законодавством та порушує ст. 3 Конвенції.

У грудні 2004 року двоє офіцерів поліції, які погрожували п. Гефгену, були обвинувачені у застосуванні примусу та підбурюванні до застосування примусу під час виконання службових обов'язків. На них були накладені умовні штрафи, які склалися із 60 та 90 щоденних виплат у розмірі 60 та 120 євро відповідно.

У грудні 2005 року заявник звернувся до регіонального суду за правовою допомогою, щоби порушити справу проти Землі Хеззе, задля отримання компенсації за травми, спричинені йому застосування заборонених методів ведення розслідування. Проте цей суд (а пізніше – у лютому 2007 року – й апеляційний суд), зазначаючи, що п. Гефгену буде важко встановити причинно-наслідковий зв'язок між погрозами застосування тортур і стверджуваними його моральними стражданнями, що потребують психіатричної терапії, відхилили його скаргу на це рішення. 19 січня 2008 року Федеральний конституційний суд скасував рішення апеляційного суду та повернув справу на повторний розгляд. Зокрема суд вирішив, що відмова у наданні правової допомоги порушила принцип рівного доступу до суду і що приниження гідності, котре вимагає виплати відшкодування, є складним правовим питанням, яке не може бути вирішеним під час розгляду заяви про надання правової допомоги. Повторний розгляд цієї справи регіональним судом триває досі.

Зміст рішення Суду

Заявник скаржився на те, що з метою з'ясування місця переховування Дж. – молодшого сина відомої у м. Франкфурті-на-Майні сім'ї банкірів, працівники поліції жорстоко з ним поводитися.

Крім того, п. Гефген стверджував, що судовий процес у відповідній справі був несправедливим. У липні 2003 року п. Гефгена було засуджено до довічного позбавлення волі за викрадення та вбивство Дж. Суд визнав цей злочин особливо тяжким; а це означає, що заявник не зможе бути умовно звільнений після відбуття ним 15 років покарання.

Судами Німеччини було встановлено, що офіцер, який діяв відповідно до інструкцій заступника начальника поліції м. Франкфурта-на-Майні, задля отримання інформації про місцезнаходження Дж. погрожував заявнику завдати болю. Суд вважає, що такого роду погрози слід визнати такими, що викликали у п. Гефгена страх та спричинили йому душевні страждання. Він нагадав, що національними судами вже було встановлено, що заступник начальника поліції неодноразово давав своїм підлеглим вказівки щодо застосування сили до п. Гефгена, які не були спонтанними, а мали цілеспрямований характер.

Суд визнав, що дії офіцерів поліції були викликані бажанням врятувати життя дитини. Незважаючи на це, заборона жорстокого поводження є загальнообов'язковою і не залежить ані від поведінки жертви, ані від мотивів, якими керуються представники правоохоронних органів; ця заборона є категоричною і не допускає будь-яких винятків, навіть тоді, коли під загрозою знаходиться людське життя. Суд вважає, що погрози заявнику були настільки серйозними, що їх можна кваліфікувати як нелюдське поводження в розумінні ст. 3 Конвенції. Враховуючи власну практику та позиції інших міжнародних органів з охорони прав людини, Суд все ж вирішив, що, незважаючи на вищенаведене, метод розслідування, котрий був застосований до п. Гефгена, за ступенем жорстокості не сягає рівня тортур.

Суд нагадав, що національні суди, під час розгляду кримінальних справ, порушених як проти заявника, так і проти офіцерів міліції, однозначно та беззаперечно визнали спосіб, в який допитували п. Гефгена, таким, що порушує ст. 3 Конвенції. Проте Суд зауважив, що визнаючи двох офіцерів міліції винними у залякуванні та підбурюванні до залякування, суд присудив їм дуже низькі та умовні штрафи. Національні суди врахували низку пом'якшуючих обставин (зокрема той факт, що офіцери у такий спосіб намагалися врятувати життя Дж.). Хоча Суд і визнав розглядану справу не схожою на ті справи, в яких мали місце свавільні прояви брутальності з боку представників держави, він не вважає покарання офіцерів таким, яке могло би в майбутньому попередити схожі порушення Конвенції. Більше того, факт подальшого призначення одного із обвинувачуваних офіцерів начальником відділення поліції ставить під

сумнів те, що державні органи з належною серйозністю поставилися до порушення ст. 3 Конвенції.

Щодо компенсації за порушення Конвенції Суд зазначив, що вимога п. Гефгена надати йому правову допомогу, з метою порушення ними справи про відшкодування шкоди, розглядається уже більше трьох років. Той факт, що національні суди досі не розглянули цієї заяви ставить під сумнів ефективність судового процесу. Тому Суд вважає, що органи державної влади Німеччини не забезпечили заявнику належне відшкодування шкоди, заподіяної поведінням, яке суперечить ст. 3 Конвенції.

Отож Суд вирішив, що п. Гефген може й надалі клопотати про визнання його жертвою порушення ст. 3 Конвенції, а також постановив, що Німеччина порушила ст. 3 Конвенції.

Як уже було встановлено Судом у попередніх справах, використання доказів, отриманих із застосуванням методів, що суперечать ст. 3 Конвенції, ставить під загрозу справедливість кримінального розслідування. Тому необхідно з'ясувати, чи – з огляду на застосування таких доказів – усе розслідування розглядуваної кримінальної справи було несправедливим.

Суд вирішив, що ефективний захист фізичних осіб від застосування до них методів розслідування, котрі суперечать ст. 3 Конвенції, за загальним правилом, може передбачати заборону використання у судовому процесі доказів, отриманих в результаті порушення положень цієї статті. Суд вважає, що цей захист та справедливість розгляду кримінальних справ є питаннями найвищої ваги, незважаючи навіть на те, чи докази отримані в результаті порушення ст. 3 Конвенції, мали вплив на визнання винним та засудження п. Гефгена.

У розглядуваній справі – після того як п. Гефгену було повідомлено, що усі його попередні заяви не можуть бути використані як докази проти нього – під час судового розгляду він зробив нове зізнання. Це зізнання було покладене в основу визнання його винним та засудження. Однак оскаржуваний доказ не був вирішальним фактором для доведення вини заявника чи обрання покарання для нього.

Щодо питання, чи порушення під час досудового розслідування ст. 3 Конвенції мало вплив на друге зізнання, Суд зазначив, що у своїх заявах під час судового розгляду п. Гефген наголошував на тому, що він зізнається без примусу, щоби понести відповідальність за скоєний злочин. Тому у Суду не було підстав припускати, що заявник не визнав би свою вину під час судового розгляду, якби навіть оскаржувані докази відразу були визнані недопустимими.

Враховуючи усе вищенаведене, Суд вирішив, що за даних обставин справи неусунення національними судами зі справи недопустимих доказів, котрі підтверджувалися заявами, отриманими засобами, що мали характер

нелюдського поводження, не вплинуло на визнання п. Гефгена винним та на його засудження. Відтак, оскільки права заявника на захист були дотримані, розслідування відповідної справи в цілому слід визнати справедливим. Отже, не було порушення ст.6 Конвенції.

А оскільки не було порушено ст. 6 Конвенції, то Суд вирішив, що немає підстав для перегляду справи за обвинуваченням п. Гефгена чи для повторного її розгляду національними судами.